

URBANISTINĖ CHOREOGRAFIJA: KŪNAS, EMOCIJOS IR RITUALAI

Jekaterina Lavrinec

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir politologijos katedra,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas Jekaterina.Lavrinec@hi.vgtu.lt

Remiantis miesto, kaip dinamiško kasdienių praktikų lauko, samprata, straipsnyje rekonstruojama urbanistinės choreografijos koncepcija. Ji pasitelkiama kaip euristinė priemonė siekiant atskleisti miestelėno kasdienį patyrimą formuojančius aspektus bei aprašyti šių aspektų sąveiką: pirma, taisykles ir konvencijas, reguliuojančias kasdienį miestelėnų elgesį; antra, erdvinės struktūros ir elementus, kuriuose „įrašytos“ miestelėnų veiksmus reguliuojančios taisyklės; trečia, kūnišką erdvinių struktūrų interpretaciją, kuri atliekama miestelėnų, naudojantis miesto erdvėmis. Kasdien naudojamesi įvairiomis miesto erdvėmis, miestelėnai atkartoja nusistovėjusias šių erdvių panaudojimo schemas, tačiau gali išrasti ir įgyvendinti alternatyvius scenarijus. Alternatyvūs miesto erdvių panaudojimo scenarijai atskleidžia dar nerealizuotą erdvių potencialą ir formuoja emociniu požiūriu patrauklias vietas, kurios ilgainiui virsta vietinių gyventojų ir turistų traukos centrais. Straipsnyje nagrinėjamas šių traukos centrų ir naujų miesto ritualų formavimosi mechanizmas. Teigiama, kad miesto ritualų palaikymas (bei formavimas sąlygų, palankių miesto ritualams atsirasti) yra būtinas siekiant sukurti gyvybingą ir kūrybingą miestą.

Reikšminiai žodžiai: miesto studijos, kūniškas patyrimas, miesto choreografija, emocinis miesto reljefas, meninės intervencijos, miesto ritualai.

doi: 10.3846/coactivity.2011.07

Įvadas

Siekiant apčiuopti miesto procesų dinamiką ir įvairovę, reikalinga tyrimo optika, sufokusuota į kasdienes (mikro)praktikas. Metodologinius šios miesto studijų krypties pagrindus formavo kasdienybės problematiką plėtojantys autoriai (Michelis de Certeau), kūniškas patirtis tematizuojantys fenomenologai (Maurice Merleau-Ponty), miesto kaip teksto sampratą sufleruojantys struktūralistai (Rolandas Barthesas), socialinės tvarkos, kontrolės ir pasipriešinimo formų bei erdvinių struktūrų santykių aktualiizuojantys poststruktūralistinės ir marksistinės pakraipos autoriai (Michelis Foucaultas, Gillesas Deleuze, Henris Lefebvre ir kt.), Walteris

Benjaminas, parašęs daugybę tekstų (esė ir dienoraščiai), skirtų įvairiems miestams, iš „miesto bastūno“ (*flâneur*) pozicijos.

Šios besiformuojančios miesto studijų krypties ištakas galima įžvelgti ir Čikagos sociologinės mokyklos tyrimuose, skirtuose urbanizacijos sukeltoms socialinėms problemoms. Šios mokyklos įkūrėjas, Robertas E. Parkas, turintis reporterio patirties, pabrėždavo lauko tyrimų svarbą ir siekė derinti žurnalistinį gatvių gyvenimo aprašymo stilių su antropologiniais tyrimais, taikė atvejų analizę ir gyvenimo istorijų metodus. Pastangos atskleisti miestą kaip įvairialypį dinamišką procesą, kuris formuoja ir

yra formuojamas jo gyventojų veiklos, artimos fenomenologinės sociologijos nuostatomis bei Ervingo Goffmano „mikrosociologijai“.

Paminėtų nuostatų kontekste besiformuojanti tyrinėtojo laikysena apibrėžiama per jo tiesioginį dalyvavimą kasdieniuose miesto procesuose. Tačiau atsižvelgiant į pasirinktą vaidmenį, dalyvavimo taktiką ir aprašymo kalbą¹, tyrinėtojas aptinka vis kitokių kasdienio miesto niuansų. Teigiant, kad tyrinėtojo žvilgsnis ir tyrimo rezultatas priklauso nuo pasirinktos dalyvavimo mieste taktikos, atsigręžiama ne tik į tradicines akademines, bet ir menines praktikas (taip pat literatūrą, fotografiją, kinematografiją). Viena vertus, jos reikalingos kaip euristinė priemonė, siekiant nustatyti produktyvią distanciją su rutinine miesto patirtimi. Kita vertus, jos siūlo jautrią kalbą, kuri leidžia aprašyti ir analizuoti miestą kaip besiklostantį procesą, o ne kaip jau įvykusį institucijų funkcionavimo rezultatą. Skirtingai nuo klasikinio urbanistinio diskurso, šiuolaikinių miesto studijų atskaitos taškas yra refleksyvus miestelėnas, įžengęs į miesto gatves ir ieškantis būdų artikuliuoti savo patirtį. Dar daugiau, pastaruoju metu šiame studijų lauke ėmė formuotis aktyvisto, siekiančio ne tik (ir ne tiek) analizuoti, bet ir keisti tam tikrus miesto kasdienybės fragmentus, figūra.

Vaikščiojimas: kūniškumo aktualizavimas

Siekdamas nusakyti kasdienio miesto patyrimo ypatumus, Michelis de Certeau pasitelkė aklumo metaforą². Miestelėnų žinojimas

apie miestą yra ne vizualinis, o motorinis: juk vadovaudamiesi kasdieniais maršrutais, neįsiziūrimė į gerai pažįstamą miestą. Todėl elementariausia miesto patyrimo forma M. de Certeau laiko vaikščiojimą. Pasak jo, miestelėnų „kūnai seka urbanistinio teksto vingiais, rašydami jį, tačiau negalėdami jo perskaityti“ (De Certeau 1988: 93). Pridursime, kad miestelėno dėmesį savo kasdieni aplinkai gali paskatinti pasikeitusios judėjimo sąlygos: pavyzdžiui, susidarius plikledžiui, kasdieniai maršrutai virsta intensyvių apmąstymų ir net spontaniškų diskusijų su praeiviais objektu. Arba, išėjęs į miestą su vaikišku vežimėliu, miestas patiriamas kaip anksčiau nepastebėtų kliūčių konfigūracija. Tokios kliūtys, kaip kelkraščiai, virsta mūsų judėjimo sinkopėmis, koreguoja įprastą judėjimo tempą ir maršrutus. Lėtai judėdami apledėjusiomis miesto gatvėmis, sutelkiame dėmesį į savo kūną ir stengiamės išlaikyti pusiausvyrą, po to sustojame ir apžvelgiame apsnigtą teritoriją, tikėdamiesi pasirinkti palankiausią maršrutą. Galbūt iš suvokimo fenomenologijos perspektyvos galėtume pasakyti, kad kasdieniai maršrutai yra miestelėno kūno tęsinys, ir tam, kad jie virstų jo dėmesio

artimas Maurice Merleau-Ponty iškeltai „perceptinio tikėjimo“ koncepcijai (Merleau-Ponty 1968). Perceptinis tikėjimas yra nuolatinis suvokimo fonas, kuriuo grindžiamas kiekvienas suvokimo aktas, tačiau fenomenologiniame suvokimo akto aprašyme jis pasirodo veikiau kaip paties suvokimo ir aprašymo prielaida nei tiesioginis objektas. Kita vertus, aklumo metafora yra viena iš miesto kasdienybės tematizavimo priemonių: pasak M. de Certeau, „kasdienybė pasprunka nuo vizualinės kontrolės, ji tarytum neturi paviršiaus“ (De Certeau 1988: 93). Žinoma, kad aklumas klasikinėje Vakarų filosofijoje pasirodydavo kaip juslumą suspenduojančio ir kūno ribotumą peržengiančio mąstymo metafora. Tačiau fenomenologams tematizavus kūniškumą kaip santykio su pasauliu ir savivokos sąlygą, pasikeitė ir aklumo metaforos prasmė: dabar ji nurodo į tą kasdienio patyrimo klodą, kuris yra duotas iki refleksijos judesio. Taip pat verta atkreipti dėmesį į išskirtinį metaforų vaidmenį besiformuojančiose miesto studijose: ritmo analizė, atminimo pėdsakai, tranzityvumas, aklumas ir daugelis kitų metaforų aktyviai vartojamos geografų, sociologų, antropologų, rašančių apie šiuolaikinį miestą ir ieškančių priemonių, tinkančių dinamiškiems urbanistiniams procesams įvardinti ir aprašyti (pvz., Amin, Thrift 2002: 7–30; De Certeau 1988: 93).

¹ Daugelis šiuolaikinių miesto studijų atstovų pripažįsta išskirtinį metaforų vaidmenį siekiant „prakalbinti“, „pagauti“ besikeičiančią miesto kasdienybę: pvz., geografai N. Thriftas ir A. Aminas, apžvelgdami miesto problematikai skirtus kolegų darbus, išskiria tris esmines metaforas, atskleidžiančias miesto kaip įvairialypio, dinamiško ir atviro proceso sampratą – tai „tranzityvumas“, „ritmai“ ir „pėdsakai“ (Amin, Thrift 2002: 7).

² Ši metafora M. de Certeau tekste atlieka dvilypį vaidmenį: viena vertus, aklumas yra nuoroda į kasdienių praktikų automatizmą, kylantį iš pamatinio pasitikėjimo savo gyvenamąja aplinka. Šis pasitikėjimas aplinka

objektu, reikalingi įvykiai ir elementai, kurie įvestų distanciją tarp miestelėno kūno ir aplinkos – ją miestelėnas dažniausiai įveikia, ir gana greitai (pripratęs prie pokyčių arba suradęs naujus maršrutus). Šis „iškritimas“ iš rutininio miesto suvokimo yra produktyvus: pasikeitusios judėjimo sąlygos suteikia žvilgsniui naujų trajektorijų ir ypatingo intensyvumo, nors kažin, ar ši „atnaujintą“ žvilgsnį į miestą galėtume pavadinti refleksyviu.

Vaikščiojimas yra ne tik kasdienio nerefleksyvaus žinojimo apie miestą forma, bet ir efektyvi miesto pažinimo taktika, kuri sąmoningai taikoma tyrinėtojų (ir ne tik jų) siekiant apčiuopti miesto gyvenimo daugialypumą ir dinamiškumą. Šios peripatetinės (gr. περιπατέω – vaikščioti) taktikos taikymas reikalauja papildomų sąlygų, skatinančių sąmoningumą miesto atžvilgiu – arba tai, ką tyrinėtojas Michaelis Sheringhamas taikliai pavadino „abipusiu sąmonės ir miesto susitikimu“ (Sheringham 1996: 111).

Klasikinis sąmoningos laikysenos miesto atžvilgiu pavyzdys yra *flâneur* (pranc. bastūnas, slampinėtojas). Šis personažas, pasirodantis Charleso Baudelaire'o, o vėliau ir Walterio Benjaminio tekstuose, virto paradigmine miesto studijų figūra: ji žymi tokią miesto pažinimo taktiką, kuri leidžia stebėti ir aprašyti miestą per kasdinių kontekstų žaismą. Esminis šios taktikos komponentas yra dėmesys kūniškam patyrimui, kvapams, garsams, skoniui, judėjimui, emocijoms. C. Baudelaire'o *flâneur* yra vienišas personažas, atviras naujai miesto patirčiai – jį traukia išvirkštinė, paslaptina miesto gyvenimo pusė. W. Benjaminio interpretacijoje *flâneur* mėgaujasi miestu, pasiduoda momentiniams malonumams, jį traukia pasažai. *Flâneur* laikysena yra pasyviai aktyvi, jis leidžia miestui save „sugundyti“, tačiau išlaiko stebėtojo distanciją su jo dėmesį traukiančiais epizodais. Šių urbanistinių kelionių tikslas yra pati kelionė, kuri susiklosto iš įvairių situacijų ir epizodų, skatinančių vaizduotę. Slampinėtojas yra įspūdžių, asociacijų, emocijų medžiotojas³, o tai reikalauja išskirtinio

dėmesingumo detalėms, tam tikros atminties organizacijos bei vaizduotės išlaisvinimo technikos. Abu autoriai, praktikuodami *flâneur* miesto pažinimo taktiką, vartoja psichotropines medžiagas kaip vaizduotės katalizatorių ir dėmesio aktyvavimo būdą: asociacijos, fantazijos, baimės, nusivylimai ir susižavėjimai tampa neatsiejama miesto patyrimo dalimi (Benjamin 2005). Kita vertus, minėti autoriai taiko raštą kaip priemonę, suteikiančią koherentiškumo atskiriems epizodams ir sujungiančią įspūdžius į serijas⁴.

W. Benjaminas nurodo, kad „naują vaikščiojimo (flanterie) meną“ išrado siurrealistai (Benjamin 1999: 803). Pagal analogiją su André Bretono plėtojama „automatinio rašto“ metodu, galima sakyti, kad siurrealistai praktikavo ir „automatinį vaikščiojimą“, suspenduodami pragmatines nuostatas miesto atžvilgiu ir išlaisvindami vaizduotę. A. Bretono rekomendacija „rašyti be iš anksto numatytos temos“ gali būti laikoma ir siurrealistinių vaikščiojimų instrukcija. Šią nuostatą puikiai papildė Louiso Aragono puoselėjamas „nuostabos ir netikėtumo efektas“, kuris yra kūrybinio proceso siekiamybė (Aragon 1991). Išėję į miestą, siurrealistai paklūsta spontaniškiems impulsams ir išvelgia kasdienėje aplinkoje ženklus, sufleruojančius tolesnius veiksmus ir pasirinkimą. Nors iš pirmo žvilgsnio siurrealistų judėjimo trajektorijos yra atsitiktinės, tačiau panašiai kaip ir naujus įspūdžius medžiojantis *flâneur*, jie pažįstamame mieste ieško nepažįstamų elementų, „kutenančių“ vaizduotę. Kaip nurodo švedų menotyrininkas Peteris Cornellis, siurrealistai „sąmoningai vengia įdomybių ir vaizdingų vietų, pritraukiančių turistus“ (Cornelis 1999: 23). Tačiau šis sąmoningos ir impulsyvos veiklos derinimas visiškai atitinka A. Bretono idėją apie tai, kad „automatinio

praktikavo „flâneur“ laikyseną, buvo aistringas (žaislų ir knygų) kolekcionierius.

⁴ Šis kelionei skirtas projektas (projekto sąvoka nurodo į tęstinumą, perspektyvą ir neužbaigtumą) yra artimas fenomenologinio aprašymo, kurio metu „atnaujinamas“ santykis su aprašomais fenomenais, suspenduojant kasdienės nuostatas aplinkos atžvilgiu.

³ Ne veltui C. Baudelaire'as kalba apie „flâneur“ kaip apie kolekcionierių, o ir pats W. Benjaminas, kuris

rašto“ metodus reikalauja sąmoningo apsisprendimo jį taikyti (Бретон 1986).

Aktyvesnę poziciją miesto atžvilgiu užima situacionistai: kritikuodami „spektaklio visuomenės“ principus ir siekdami išsilaisvinti iš suvokimo schemų, ribojančių miesto patyrimą, jie siūlo miesto atžvilgiu praktikuoti „konstruktyviai žaidybinę nuostatą“ (Debord 1958) ir kurti situacijas, keičiančias miesto aplinkos suvokimą. Vienas iš šių situacijų konstravimo metodų buvo *dreifavimas* (*dérive*). Kaip nurodo Guy Debordas, šio metodo taikymas reikalauja „tam tikram periodui atmesti santykius, darbą ir poilsį, atsisakyti įprastų judėjimo ir veikimo motyvų ir pasiduoti vietų žavesiui bei juose įvykstantiems susitikimams“ (Ibid.). Iškeliaudami į miestą, situacionistai suspenduoja nusistovėjusias konvencijas (reguliuojančias kasdienį miestelėnų elgesį ir maršrutus) ir įprastą gyvenimo ritmą: jų *dreifas* gali tęstis kelias paras. Radikalus pasinėrimas į miestą reikalauja kolektyvinio dalyvavimo. Viena vertus, jis yra dalinis dalyvių psichinio stabilumo garantas: *dreifavimo* dalyvių prisipažinimu, jie ima balansuoti ties sveiko proto riba. Kita vertus, kolektyvinė kasdienės miesto patirties dekonstravimo praktika skatina alternatyvių naratyvų apie miestą atsiradimą (nors dažniausiai jie funkcionuoja tik *dreifą* praktikuojančioje grupėje). Dar vienas *dreifavimo* rezultatas – psichogeografiniai žemėlapiai, kuriuose miestas virsta judėjimo trajektorijų ir emocinių turinių konfiguracija (žr. G. Debordo psichogeografinį Paryžiaus žemėlapi „The Naked City“, 1959). Dėmesį emociniams turiniams, besiklostantiems vaikščiojimo metu, skyrė ir C. Baudelaire'as, ir W. Benjaminas, ir siurrealistai, kurių miestų aprašymai – tai ir savo asociacijų, prisiminimų, lūkesčių ir emocijų kartografavimas.

Plėtodamas *dreifavimo* modelį ir siekdamas atsiritoti nuo situacionistų praktikas inspiravusių siurrealistų, G. Debordas sumenkina atsitiktinumo vaidmenį: jis pažymi, kad „miestai turi psichogeografinius kontūrus“ – erdvių konfiguracijas, kurios priešinasi patekimui į jas arba neleidžia iš jų ištrūkti (Debord 1958). Turbūt šis erdvių „pasipriešinimas“, apie

kurį kalba G. Debordas, pažįstamas daugeliui žmonių, kuriems teko kada nors pasiklysti ir imti vaikščioti ratais: atrodo, kad tam tikra miesto vieta „nepaleidžia“, tenka periodiškai į ją grįžti, o vaikščiojotojo kūnas ir valia ima paklusti erdvės diktuojamam algoritmui. Tačiau pasiklydimo miestuose epizodų priežasties neįmanoma redukuoti vien į erdvių struktūrų arba vien į pasiklydusio žmogaus psichologijos ypatumus: pasiklydimo epizodai veikiau atskleidžia erdvių struktūrų ir vidinių motyvų bei impulsų sąveiką. Psychogeografija, kurią praktikuoja situacionistai, ir yra sąmoningai arba nesąmoningai organizuotos miesto aplinkos poveikio individo emocijoms ir elgesiui tyrimas (Chtcheglov 1958; Debord 1958).

Situacionistų praktikos kontekste ėmė formuotis miesto aktyvisto, siekiančio reformuoti miesto aplinką, figūra. Jie reikalavo konstruoti situacijas, kurios „turėjo sukurti dekoracijas ir aplinką, skatinančią naują elgesio tipą“ (Sadler 1999: 105). Situacionistų judėjimo tyrinėtojas Simonas Sadleris nurodo, kad nors šis tikslas buvo esminė jų programos dalis, tačiau pačios „situacijos“ samprata buvo prieštaringa: viena vertus, situacijos turėjo būti „efemeriškos, neturinčios tęsinio“ (Sadler 1999: 105), kita vertus, situacija turėjo būti absoliuti (Chtcheglov 1958). Tad situacionistų *dreifavimas* yra ne asmeninio miesto patyrimo kartografavimas, o veikiau žvalgyba prieš imant keisti miestą, kuriant aplinką, trikdančią kasdienio „spektaklio“ iliuzijas ir nuobodulį.

Urbanistinė choreografija: pagrindiniai elementai

Situacionistų intuicija, kad kasdieniai miestelėnų veiksmai yra įerdvinti, o jų intensyvumas ir dinamika apibrėžiama erdvių miesto struktūrų (kurios gali būti keičiamos), pastaruoju metu sulaukė „nereprezentacines nuostatas“ formuluojančių geografų dėmesio (Nash 2000; Thrift 1997, 2008; Lorimer 2008). Užtuot siekdami rekonstruoti miesto, kaip įvairių institucijų ir socialinių grupių veiklos rezultatą,

šios krypties atstovai akcentuoja miesto, kaip atviro proceso, sampratą. Formuluodami prielaidas miesto tyrimui, kuris būtų jautrus kasdieniams kontekstams ir miestelėnų praktikai, „nereprezentacinėmis“ nuostatomis besivadovaujantys autoriai pabrėžia kūniško patyrimo reikšmę: kūnas tampa atskaitos tašku aprašant kasdienės praktikos struktūrą. Tai atveria galimybes artikuliuoti iki tol nutylėtus miesto patyrimo registrus (garso ir kvapo reljefai, ritmų analizė, emociniai žemėlapiai ir pan.) ir leidžia išvystyti priemones, skirtas dinamiškos, besikeičiančios erdvės analizei. Daugelis šių autorių remiasi Michelio de Certeau pasiūlyta „erdvinių praktikų“ koncepcija. Šiuolaikinių geografų tekstuose miesto erdvė pasirodo ne kaip jau sukurta konfigūracija, o kaip dinamiškai besikeičiantis veiklos ir sąveikos laukas⁵.

Viena vertus, mūsų veikla yra „įerdvinta“, t. y. „įrašyta“ į erdvines miesto struktūras. Šios struktūros sudaro urbanistinę sintaksę: kiekviena miesto erdvė numato savo judėjimo dinamiką, žvilgsnių ir gestų ritualus, balso stiprumą ir miestelėnų sąveikos scenarijus. Pavyzdžiui, laukimo salės ir transporto stotelės yra erdvės, produkuojančios laukimą ir suteikiančios daugiau arba mažiau komfortiškas sąlygas pasyviems kūnams, o kitokios erdvės, priešingai, skirtos judriems kūnams ir paspartina miestiečių judėjimą. Nevalingai paklūstame miesto erdvių sufleruojamam elgesio modeliui, kuris koreguojamas atsirandant vieniems erdviniams elementams ir dingstant kitiems. Erdvinių struktūrų poveikį miestelėnų elgesiui lengviausia suprasti stebint, kaip „interpretuojami“ mažosios architektūros elementai⁶. Pavyzdžiui, suoliukų atsiradimas ir pašalinimas,

atstumai tarp jų, transporto tvarkaraščio pakeitimas, apšvietimas ir jo nebuvimas skatina miestelėnus sulėtinti arba pagreitinti žingsnį, prislopinti arba pakelti balsą, sufleruoja maršrutus ir t. t. Miesto erdvių siūlomi elgesio scenarijai kasdien atkartojami su minimaliomis variacijomis ir virsta rutina. Kasdieniuose žmonių veiksmuose yra implikuotas socialinis ir kūniškas žinojimas apie ritmus, judėjimo intensyvumą, balso stiprumą, žvilgsnių ir gestų ritualus, kurių reikalauja vienokia ar kitokia miesto erdvė. Urbanistinės „sintaksės“ siūlomi skaitymo būdai kartojami diena po dienos ir ilgainiui virsta rutina. Be to, miesto kaip teksto, sudaryto iš įvairių elementų, skaitymas yra kolektyvinis: miestelėnai mėgdžioja vieni kitų veiksmus, tokiu būdu kurdami bendrą gyvenimo mieste ritmą. Kaip pastebi N. Thriftas ir A. Aminas, „miesto ritmai – koordinatės, į kurias orientuodamiesi, jo gyventojai ir atvykėliai organizuoja savo miesto patirtį <...>. Miestą dažniausiai pažįstame per šiuos ritmus ir juos organizuojančius būdus (eismo taisyklės, įvairių įstaigų darbo valandos, įstatymai, nustatantys tylos režimus“ (Amin, Trift 2002: 17).

Kita vertus, miesto erdvių organizacija ne tik struktūruoja mūsų kasdienę patirtį, bet ir pati gali virsti aktyvios interpretacijos objektu. Ši interpretacija pirmiausia yra kūniška: mūsų judesiai gali keisti nusistovėjusias miesto erdvių reikšmes ir steigti naujas. Pavyzdys galėtų būti pastaruoju metu išpopuliarėję *flash mobai* – masiniai žmonių susibūrimai, kurių dalyviai sutartu laiku atlieka kokį nors paprastą, iš anksto sutartą veiksmą ir išsiskirsto nustatytu laiku. Šie susibūrimai įvyksta viešosiose erdvėse, kurios jau turi savo apibrėžtą funkciją: sinchronizuoti šokiai oro uoste, pagalvių mūšiai prekybos centro fojė, knygų skaitymas prekybos centre – sutrikdo įprastus rutininius scenarijus, susijusius su šiomis erdvėmis. Kolektyviai atliekamas judesys atkreipia į save dėmesį ir atskleidžia ne tik (ir ne tiek) erdvės, kiek paties žmonių susibūrimo galimybes. Kolektyvinis kūnas gali kardinaliai pakeisti vietos paskirtį (tiesa, kyla klausimas, ar šis poveikis yra ilgalaikis).

⁵ Apie pasiklydimą kaip euristinį miesto pažinimo metodą daugiau žr.: O. Запорожец, Е. Лавринец (2007).

⁶ Kaip pastebi sociologijos istorikas Aleksandras Filipovas, šiuolaikiniai geografsai atėmė iš sociologų duonos kąsnį, imdami plėtoti problematiką, kurią nurodė dar Georgas Simmelis (paskaitos „Spaces of Sociology“ medžiaga; „Thinking through the Spatial turn“, ReSet, CEU, 2011-02-07).

Kitas, sudėtingesnis ir įdomesnis viešosios erdvės interpretacijos atvejis yra Gitenio Umbraso sukurta „Stebuklo“ plytelė⁷, puikiai žinoma vilniečiams ir Vilniaus svečiams. Plytelė, kaip naujas miesto elementas, yra tos vietos, kur ji instaliuota, meninė interpretacija. Tačiau ji netapo vienkartinio meniniu gestu, o paskatino miestelėnus aktyviai interpretuoti tą vietą, kur ji instaliuota. Kai tik plytelė pasirodė Katedros aikštėje, ji ėmė keisti praeivių judėjimo trajektoriją ir ritmus. Pati Katedros aikštė yra tranzitinė erdvė: joje beveik nesukurtos sąlygos pabūti ilgiau (tiesa, ji puikiai tinka dviratiniams ir riedlentiniams, o pėstieji pastaruoju metu ėmė „apgyvendinti“ laiptelius). Plytelė „Stebuklas“ tapo praeivių traukos vieta ir kurį laiką po jos instaliavimo galima buvo stebėti, kaip klostėsi alternatyvūs jos interpretavimo būdai: miestelėnai iš karto suprato, kad plytelė žymi vietą norams sugalvoti, tačiau reikėjo suprasti, ką reikia daryti. Vieni, užlipę ant plytelės, sukosi aplink savo ašį, kiti šokinėjo. Šie veiksmai – tai kūniška konkrečios miesto vietos interpretacija, kuri savo ruožtu įprasmina plytele pažymėtą vietą. „Nugalėjo“ sukimosi aplink savo ašį ritualas. Dabar jis yra aktyviai skleidžiamas: prie plytelės atvedami turistai, jiems pasakojama apie vietos paskirtį ir su ja susijusį „ritualą“. Toks mažas objektas kaip plytelė ima keisti ir aikštės emocinį reljefą: tranzitinė susvetimėjimo vieta nuspalvinama šiltomis emocijomis, kuriomis dalinamasi su kitais miestelėnais. Atlikdamas spontaniškai atsiradusį „ritualą“, žmogus suartėja su kitais miestelėnais, supranta čia jo keistų veiksmų (sukimasis aplink savo ašį) paskirtį.

Sąveikai tarp miesto elementų, kūniškos patirties ir kasdienes veiksmus struktūruojančių diskursų analizuoti pasitelkiau urbanistinės cho-

reografijos sąvoką⁸. Urbanistinę choreografiją siūlau apibrėžti kaip dinamišką ryšį: pirma, tarp erdvių struktūrų, antra, tarp kūniško miestelėnų patyrimo ir kasdienes veiksmų, trečia, tarp konvencijų ir taisyklių, kurios „įrašytos“ miesto erdvių organizacijoje (erdvių elementų konfiguracijoje). Miestelėnų veiksmai apibrėžiami erdvių struktūrų, kurios savo ruožtu yra tam tikrų konvencijų ir taisyklių išraiška. Tačiau miestelėnai gali pasinaudoti iki tol dar neatskleistu erdvių potencialu. Pavyzdžiui, kai kuriuose miestuose, kur teroristinių aktų pavojus yra didelis, prieš keletus metų iš parkų buvo pašalintos šiukšliadėžės ir suoliukai. Jų pašalinimas laikytinas saugumo priemone, tačiau kyla klausimas, kaip patys miestelėnai „apgyvendins“ pasikeitusią laisvalaikio zoną, kurioje nelieka galimybės pasilikti ilgesniam laikui? Galbūt atlaisvinta erdvė taps puikia aikštele muzikantų pasirodymams ir spontaniškiems šokiams?

Mūsų choreografiją reguliuojančios taisyklės neretai įgauna apčiuopiamą draudimo lentelių, ženklų arba pavojaus signalų pavidalą. Ilgainiui valdžios struktūrų transliuojamos taisyklės gali tapti mūsų kūniška patirtimi. Tačiau be valdžios institucijų formuluojamų taisyklių, yra nemažai „įerdvintų“ konvencijų ir reguliuojančių draudimų (pvz., tabu „nekalbėk su nepažįstamaisiais“, kuriam kadaise dėmesį skyrė Z. Baumanas (Bauman 2000: 104)). Tačiau viešosios erdvės formuojamos valdžios institucijų ir komercinių struktūrų, kasdienes (mikro)praktikų lygmeniu įvairių instancijų siūlomi erdvės panaudojimo scenarijai gali būti keičiami ir perinterpretuojami. Urbanistinės choreografijos koncepcija ne tik atskleidžia

⁷ Šeštojo dešimtmečio pabaigoje Williamas Whyte'as, bendradarbiaudamas su Niujorko miesto planavimo komisija, ėmė tyrinėti, kaip viešųjų erdvių organizavimas veikia miestelėnų elgesį. Šio tyrimo rezultatu tapo studija „Social Life of Small Public Spaces“ (1980) ir filmas tokiu pačiu pavadinimu (1988), kur formuluojamos rekomendacijos, skirtos palankiai humaniškai aplinkai kurti.

⁸ Gitenio Umbraso darbai ypatingi tuo, kad steigia dialogą tarp mūsų kasdienės aplinkos elementų ir įtraukia į jį miestelėnus. Tarp daugelio šio menininko darbų galima paminėti ir „Meilės krantus“ (Vilnius), kurie „prakalbino“ pačius krantus ir virto populiaria fotografavimosi vieta. Be to, šis darbas inspiravo seriją analogiškų projektų Vilniuje ir kituose Lietuvos miestuose, kurie pasižymėjo kur kas mažesniu jautrumu aplinkai: juk tiesiog paliktas užrašas ant kranto, nepristatantis jo kaip personažo, lieka negyvas; krantas tampa tiesiog tam tikro pranešimo laikmena.

kasdienių miestelėnų veiksmų priklausomybę nuo erdvių struktūrų, bet ir parodo, kad šie veiksmai rekonceptualizuoja miesto erdves, atrandamos naujos reikšmės ir plėtojami nauji erdvių panaudojimo scenarijai. Ši tezė itin aktuali, turint omenyje viešųjų erdvių krizę.

Kitas pavyzdys yra sąmoningas tam tikrų miesto zonų apleidimas, paspartinant jose esančių statinių nusidėvėjimą ir įvedant emocinę distanciją tarp miestelėnų ir konkrečių miesto vietų dar prieš tai, kai jos radikaliai pakeičiamos. Vilniuje viena tokių vietų yra Sporto rūmų kompleksas, kuris jau ilgą laiką yra beveik nenaudojamas. Tačiau tokios „apleistos“ vietos pritraukia parkūro (*parkour* – pranc. urbanistinėje aplinkoje plėtojama sportinė veikla, kuri orientuota į efektingą miesto elementų panaudojimą suteikiant kūnui pagreitį ir judėjimo trajektorijas) mėgėjus, kurie pritaiko šio komplekso elementus savo treniruotėms ir tokiu būdu „apgyvendina“ apleistą vietą. Kita aktyvių miesto „interpretatorių“ grupė yra *graffiti* piešėjai, kurių kūrybinis potencialas gali virsti miesto reprezentacijos dalimi, jeigu tik valdžios struktūros pasirenka ne draudimo, o konsensuso politiką, kurios rezultatas – *graffiti* piešėjams skirtų erdvių atsiradimas (daugelyje Europos miestų *graffiti* zona tampa betonuoti upių krantai, kurie virsta turistus traukiančia ekspozicija).

Remiantis urbanistinės choreografijos koncepcija, laisvalaikio erdvės arba miesto elementai laikomi tuo vertingesniais, kuo jie atviresni miestelėnų interpretacijoms. Šis atvirumas numato kūnišką miestelėnų dalyvavimą pažinimo procese. Pavyzdžiui, žmogaus dydžio gatvės skulptūros sukelia gerokai daugiau šiltų emocijų nei griozdiški monumentai: prisiminkime puikias skulptūras Kauno Laisvės alėjoje. Prie jų sustojama, joms „dovanojamos“ gėlės arba rudeninių lapų puokštės (Danieliaus Dolskio skulptūra), o tokios skulptūros kaip Laisvės alėjos katinas – tampa vaikų numylėtinėmis. Griozdiški ideologiniai monumentai ir žaidybinių scenarijų nesiūlančios instaliacijos kur kas mažiau efektingos, kai siekiama sukurti naujų traukos ir emociniu požiūriu palankių

vietų. Pavyzdžiui, skandalingoji „Krantinės arka“ (autorius Vladas Urbanavičius) nenumato kūniškos interpretacijos, todėl šis objektas lieka „neprijaukintas“, jis neskatina kūrybinių interpretacijų. Vienas iš tokių objektų interpretavimo būdų (turint omenyje, kaip sunkiai pasiduodama tiesioginės kūniškos interpretacijos galimybėms) yra fotografija. Pavyzdžiui, paryžiečiai, atradę šmaikščių fotografavimosi su Eifelio bokštu rakursų, laikui bėgant vis dėlto sugebėjo prisijaukinti šį statinį, kuris (sic!) vis dėlto padeda plačiau suvokti patį miestą, siūlydamas apžvalgos aikštes, naują miesto patyrimo perspektyvą. Tačiau ir šis miesto objekto interpretacijos būdas yra kūniškas: fotografuojantis su Eifelio bokštu arba fotografuojant jį patį, ieškoma naujų perspektyvų, vietų, iš kurių atsivertų įdomesnis objekto rakursas. Fotografuojamas ir fotografuojantis kūnas taip pat plėtoja savo choreografiją. Tačiau „Krantinės arkos“ atveju kol kas ir šis interpretacijos būdas neveiksmingas.

Santykį tarp miestelėnų elgesio, emocijų ir erdvių struktūrų suvokė dar situacionistai, kurie pabrėždavo dinamiškos, kūrybingumą skatinančios aplinkos svarbą ir ėmė gvildinti unitarinio urbanizmo (pranc. *l'urbanisme unitaire*), orientuoto į naujus patyrimus ir emocijas, koncepciją (Debord, Wolman 1956; Kotányi, Vaneigem 1961; Chtcheglov 1958). Psichogeografiniai miesto pažinimo metodai ir rutininio miesto patyrimo dekonstravimo būdai iš dalies buvo reikalingi tam, kad įveiktų „nuobodaus miesto“ (Chtcheglov 1958) pavojų. Tai lėmė reikalavimą „konstruoti situacijas“ ir idėjos apie specifinių emocinių zonų kūrimą. Šią idėją plėtojo ir G. Debordas, nuroydamas, kad naujosios architektūros medžiaga turi būti situacijos, išjudinančios emocijas (Debord 1957)⁹, o situacionistų judėjimui artimas urbanistas Atilla Kotányi atkreipdamas dėmesį, kad specifinę aplinkos atmosferą gali sukurti tik architektūrinis kompleksas, o ne

⁹ Plačiau apie architektūrinius situacionistų projektus ir jų likimą žr. S. Sadler (1999).

pavieniai elementai (Kotanyi, Vaneigem 1961). Šiuolaikiniuose postsovietiniuose miestuose, kur viešosios erdvės aktyviai komercializuojamos, taip pat nejučia keičiama pati „viešosios erdvės“ samprata, situacionistų projektai (daugelis, tiesa, taip ir nebuvo realizuoti) vėl atrodo itin aktualūs ir sufleruoja praktinių problemų sprendimus, ieškant viešųjų erdvių „gaivinimo“ būdų.

Miesto ritualai: erdvių rekonceptualizavimas

Teigdami, kad miestelėnų veiksmai daro įtaką erdvinėms struktūroms (juk pats kūnas yra erdvės formavimo priemonė), turėtume atskirti pasyviąją ir aktyviąją erdvės interpretaciją. Pasyvioji interpretacija numato erdvės organizacijos ir joje implikuotų taisyklių supratimą ir mechanišką atkartojimą. O aktyvioji – kūrybinį santykį su miesto erdvėmis, siekiant pakeisti (trumpesniai arba ilgesniai laikui) nusistovėjusią choreografiją, kuri atliekama konkrečiose erdvėse.

Aktyviausias miesto erdvių interpretacijas galima suskirstyti į tipus pagal jų poveikį miesto erdvėms ir su jomis susijusiems rutininiam scenarijams, taip pat pagal naudojamas interpretacijos priemones (primintina, kad šių priemonių diapazonas gali būti labai platus, o vienas pagrindinių – mūsų pačių kūnas). Pavyzdžiui, minėtų *flash mobų* poveikis erdvei yra minimalus: per trumpą laiką net sinchronizuoti šių akcijų dalyvių veiksmai negali pakeisti nusistovėjusių elgesio scenarijų. Be to, *flash mobo* vietos pasirinkimą dažniausiai lemia ne tiek konkrečios erdvės savybės, ne tam tikrų elementų išsidėstymas, o tik tai, kad ji yra pilna žmonių, kurie gali virsti improvizuoto veiksmo žiūrovais (ir galbūt dalyviais). Tačiau *flash mobai* demonstruoja alternatyvų elgesio būdą, taip pat bendrą viešųjų erdvių potencialą: akivaizdu, kad tai ne tik anoniminių transakcijų erdvė (arba *ne vieta*, kaip ją vadina Marcas Augė ir Zygmuntas Baumanas), bet ir žaismingo buvimo kartu vieta.

Kur kas gilesnį poveikį gali sukelti žaismingos instaliacijos, provokuojančios praeivių veiksmus, netipiškus rutininio elgesio viešosiose erdvėse atžvilgiu. Čia išskirtinis vaidmuo tenka dizaineriams, skulptoriams ir kitiems menininkams, dirbantiems su miesto aplinka ir įpinantiems į ją objektus, praplečiančius konkrečių miesto erdvių suvokimą ir šių erdvių funkcijas. Vienas iš tokių interpretacijos atvejų – dizainerio Manto Lesausko įrengtos sėdynės iš padangų Nepriklausomybės aikštės fontane (Vilniuje, 2008 m. vasarą, projektas „Atgaivinkime Vilniaus fontanus“). Tokio pobūdžio objektai diagnozuoja ir atskleidžia miesto erdvių potencialą ir skatina miestelėnų aktyvumą, o jų gyvybingumas priklauso nuo pačių žmonių sugebėjimo bei drąsos pasinaudoti teikiama galimybėmis.

Taip pat galima paminėti spontaniškai susiklostančių ritualų atvejus, kai įprastas miesto elementas staiga įgauna naujų reikšmių: kaip pavyzdį galima paminėti „meilės spynų“ fenomeną. Pakanka užkabinti kelias spynas ant kokio nors tilto turėklų ir po metų visas tiltas apauga spynomis. Šis ritualas akivaizdžiai perimtas iš kitų miestų (greičiausiai, Italijos), tačiau prigryja akimirksniu, išplinta po miestą. Tokie paprasti ritualai paverčia tiltus romantinių išgyvenimų taškais, išskirtinėmis vietomis porelių biografijose. Šiuo atveju svarbus nežymaus daikto (tokio kaip spyna) ir su juo susijusio veiksmo potencialas generuoti intensyviais emocijas¹⁰.

Tai, ką vadina miesto ritualu, yra kolektyviai palaikomas ir atkartojamas veiksmas, kuris išsiskiria konkrečioje vietoje ir pakeičia miestelėnų santykį su ja, taip pat kai kuriais atvejais transformuoja ir temporalines kasdienybės struktūras. Kaip pavyzdį galima paminėti vilniečių iniciatyvą (autoriai, deja, liko nežinomi) rengti rytines kavos gėrimo ceremonijas sutartose vietose mieste: prisijungti su

¹⁰ Tai ypač įdomu besivystančio „non-human geography“, kuri aktualizuoja sąveiką tarp objektų ir su objektais, kontekste.

savo kavos termosais galėjo visi norintys. Kelis kartus kartojamas veiksmas galėjo suteikti papildomos vertės vietoms, kur ši ceremonija buvo atliekama: vietos vertingumas kiltų iš išgyvento artumo su kitais miestelėnais.

Nykstančių miesto erdvių gaivinimas: „Burbuliatoriaus“ atvejis

Ritualas, kaip periodiškai kartojamas simbolinis veiksmas, kuris susijęs su konkrečia miesto vieta ir palaikomas kolektyvinio žinojimo, yra veiksmingas būdas atgaivinti nykstančias viešąsias erdves. Kaip tokio ritualo kūrimo pavyzdį pateiksiu „Burbuliatoriaus“ atvejį: šis reguliarus miesto įvykis buvo inicijuotas kūrybinės grupės „Laimikis.lt“. Pradinis tokio įvykio tikslas buvo trumpam atgaivinti Lukiškių aikštę Vilniuje, kuri jau ilgą laiką buvo apleista ir kuriai renovuoti buvo paskelbtas rekordinis skaičius konkursų. Aikštės potencialas – milžiniškas: miesto centre esanti erdvė visą dieną yra apšviesta saulės, aikštėje gausu žalių zonų, taip pat išlikę suoliukai, puikiai tinkantys poilsiui. Tačiau paskutiniaisiais metais aikštė virto tranzitine zona ir ėmė nykti iš miestelėnų laisvalaikio erdvių žemėlapiu.

Norint sugrąžinti „užmirštą“ viešąją erdvę į miestelėnų maršrutų ir veiklos žemėlapi, reikėjo ją paversti ryškių teigiamų emocijų vieta. Tačiau įprasti laisvalaikio scenarijai, paverčiantys miestelėnus pasyviais klausytojais arba aktyviais vartotojais, šiuo atveju netiktų: geriausiai „užmirštos“ erdvės potencialą atskleistų bendra veikla, kurioje galėtų dalyvauti kiekvienas miestelėnas. Kita vertus, reikėjo tam tikru būdu transformuoti aikštę, paverčiant ją patrauklia nekasdiene erdve. Tam galėtų būti naudojami laikini, bet visada džiuginantys objektai, pvz., įvairių dydžių muilo burbulai. Taigi miestelėnams buvo pasiūlytas paprastas scenarijus: susirinkti vieną vasaros pirmadienio vakarą ir kartu „prieburbuliuoti“ apleistą viešąją erdvę. Idėja reorganizuoti kasdienius miestelėnų maršrutus, atkreipiant jų dėmesį į pamirštos aikštės potencialą, buvo derinama

su rutininių darbo ir poilsio ritmų rekonceptualizavimu: renginiui buvo pasirinktas pirmadienio vakaras, siekiant paversti savaitės pradžią lengvu savaitgalio tęsinium.

Šis miesto įvykis iš pat pradžių sulaukė entuziastingo miestelėnų palaikymo, tad buvo nutarta paversti jį periodiniu veiksmu: jame vienu metu (kas antrą pirmadienį) dalyvautų keli Lietuvos miestai (Kaunas, Klaipėda, Panevėžys, Šiauliai, Gargždai ir kt.), kurių gyventojai irgi patiria viešųjų erdvių ir nekomercinių laisvalaikio scenarijų stoką. Įsitraukusių į „Burbuliatorių“ miesto gyventojams buvo siūloma patiems pasirinkti erdves, kurias jie norėtų atgaivinti (arba tais atvejais, kai apleistų erdvių problema nebuvo tokia opi kaip laisvalaikio scenarijų stokos problema, buvo siūloma pasirinkti lengvai pasiekiamą vietą, kuri tiktų maloniam laisvalaikiui¹¹). Nuo 2009 m. Kaune „Burbuliatoriaus“ erdve tapo Laisvės alėja, aikštė prie Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios, Klaipėdoje – Atgimimo aikštė, Panevėžyje – Laisvės aikštė prie J. Miltinio dramos teatro. Šis miestelėnų pasirinkimas leido bent dalinai diagnozuoti „probleminių“ viešųjų erdvių priežastis: vienu atveju tai buvo betoninės aikštės, pernelyg atviros ir stokojančios žalumos, kitais atvejais – nepalanki kaimynystė su stambiais prekybos centrais, „suryjančiais“¹² miestelėnų srautus. Neliečiant šių erdvių organizavimo klausimų, minėtos viešosios erdvės stokojo traukos objektų arba veiklos scenarijų, kurie galėtų virsti pretekstu ten užsibūti ir galbūt užmegzti kontaktus su kitais miestelėnais.

¹¹ Jau nuo 2008 m. prie „burbuliuojančių“ Lietuvos miestų ėmė jungtis kiti pasaulio miestai: Čikagai, Štutgartui, Londonui, Birminghamui, Neubrandenburgui (Vokietija), Svelvikui (Norvegija) aktualesnis buvo ne viešųjų erdvių gaivinimas, o laisvalaikio scenarijus, kuris galėtų sutelkti miesto bendruomenės bendram laisvalaikiui. Tokiais atvejais „Burbuliatoriaus“ vietų pasirinkimo kriterijai buvo kitokie: dažniausiai pasirenkamos gausiai žmonių lankomos vietos miestų centruose, kurios nestokoja kitų traukos objektų.

¹² Miestelėnų srautus „ryjančių“ komercinių centrų metaforą vartoja Z. Baumanas, plėtodamas „ne vietų“ (non-places) tipologiją (Bauman 2000: 101).

Tačiau pasiūlyto „ritualo“ metu miestelėnai ėmė aktyviai naudotis net tais minimaliais resursais, kuriuos siūlė kiekviena iš minėtų viešųjų erdvių. Kaune „Burbuliatoriaus“ dalyviai ėmė rinktis ant Kauno soboro laiptų, panevėžiečiai persikėlė arčiau J. Miltinio paminklo, kuris puikiai tinka mažų vaikų žaidimams, klaipėdiečiai išnaudojo Atgimimo aikštės plyteles piešimui kreida, Vilniaus „Burbuliatoriaus“ dalyviai po kurio laiko ėmė rengti improvizuotas iškylas žaliuose Lukiškių aikštės plotuose. „Burbuliatoriaus“, kaip laisvalaikio formos, principinis atvirumas leido miestelėnams improvizuoti, tobulinti pradinį scenarijų: muzikantų ir žonglierių pasirodymai, iškylos, improvizuotos fotosesijos, spontaniškai besikuriantys žaidimai taip pat padėjo atskleisti „užmirštos“ viešosios erdvės potencialą. Paprastas scenarijus, nesutampantis su įprasta rutina ir keičiantis kasdienę miestelėnų choreografiją, ne tik suteikė „ritualizuojamai vietai“ naujų funkcijų ir reikšmių, bet ir skatino žmones rasti naujų viešųjų erdvių „prijaukinimo“ formų. Pavyzdžiui, Kauno „Burbuliatoriaus“ dalyviai ėmė plėtoti pradinę viešųjų erdvių gaivinimo idėją – pirmadieniais organizavo „Sofos vakarus“, ragindami miestelėnus atsinešti namų baldų ir kitokių interjero elementų bei smagiai praleisti laiką Laisvės alėjoje.

Kaip neformalaus pilietinio ugdymo forma nekomercinio laisvalaikio scenarijų įgyvendinimas kartais kur kas produktyvesnis žingsnis nei teorinės diskusijos apie viešųjų erdvių problemas: atliktas tokioje erdvėje kolektyvinis veiksmas ne tik aktualizuoja pačią viešosios erdvės problemą, bet iš karto pasiūlo alternatyvius, galbūt laikinus, egzistuojančių problemų sprendimo būdus. Esminis „Burbuliatoriaus“ tipo iniciatyvų bruožas yra tas, kad scenarijus nėra inicijuojamas politinių arba komercinių interesų turinčių struktūrų, o siūlomas kūrybinių grupių ir entuziastų, kurie suinteresuoti palankiomis gyvenimo mieste sąlygomis.

Urbanistinės choreografijos koncepcijos kontekste tikrieji viešųjų erdvių profesionalai yra ne institucijos, turinčios galios ir resursų

toms erdvėms renovuoti arba žlugdyti, o įvairios miestelėnų grupės, kurios virtuozistiškai „prijaukina“ miesto erdves, pritaiko jų potencialą savo kūrybinei veiklai ir sukuria naujų traukos taškų. Prie anksčiau minėtų menininkų, kurių darbai skirti miesto erdvių galimybės atskleisti ir praplėsti, reikėtų pridėti gatvės šokėjus, žonglierius, fakyrus, gatvės muzikantus ir aktorius, taip pat miesto fotografus (dažnai pamištama, kad jų miesto patyrimas ne tik vizualus, bet ir kūniškas, motorinis: fotoaparatas pateikia fotografų kūnams specifinę choreografiją, kuri išskiria fotografuojantį žmogų iš kitų praeivių). Iš šių kūrybingų miestelėnų (profesionalių „choreografų“) perspektyvos miestas atsiskleidžia kaip galimybių laukas – kuris yra ne abstraktus, o kūniškai apčiuopiamas.

Išvados

Nagrinėti miestą kaip dinamišką kasdienės praktikos lauką leidžia taktikos, kurių atskaitos taškas yra tyrinėtojo buvimas mieste, jo kūniškas „miesto sintaksės“ patyrimas. Tačiau kasdienis „aklas“ žinojimas apie miestą turi būti derinamas su kritine distancija rutininio patyrimo atžvilgiu: miesto studijos reikalauja specifinio refleksijos tipo, kuris susijęs su kasdienėmis miestelėno kompetencijomis, tačiau leidžia pamatyti miestą „naujomis akimis“.

Kritinio žvilgsnio į miestą „fokusavimo“ technikas siūlė W. Benjaminas, „automatinės kelionės“ praktikavę siurrealistai ir „dreifavimo“ metodą gvildenę situacionistai. Minėtos technikos leido atskleisti santykį tarp erdvių organizavimo ir miestelėnų emocinio patyrimo. Situacionistai plėtojo šią idėją, formuluodami emociniu požiūriu nepatrauklių, nuobodžių miesto erdvių problemą bei siūlydami kurti architektūrinius kompleksus, kurie turėjo generuoti nekasdienės situacijas.

Remdamiesi teze apie glaudų santykį tarp miesto erdvių struktūrų, miestelėnų kūniško ir emocinio patyrimo bei kasdienio elgesio konvencijų (kurios dažnai įgauna erdvinį

pavidalą), pripažįstame, kad miestelėnai yra potencialiai aktyvūs miesto erdvių interpretatoriai, kurie gali keisti nusistovėjusias elgesio konvencijas, susijusias su konkrečiomis miesto erdvėmis. Pagrindinė aktyvios miesto erdvių „interpretacijos“ priemonė yra pačių miestelėnų kūnai: atkartodami tam tikroje erdvėje veiksmus, kurie nesutampa su rutininiais elgesio scenarijais, miestelėnai gali radikaliai keisti erdvės funkcijas. Todėl ieškant būdų sukurti emociniu požiūriu patrauklias miesto erdves, vienas efektyviausių – naujų miesto ritualų kūrimas.

Literatūra

- Amin, A.: Thrift, N. 2002. *Cities: Reimagining the Urban*. Cambridge: Polity Press.
- Aragon, L. 1991. *Treatise on Style*. University of Nebraska Press.
- Bauman, Z. 2000. *Liquid Modernity*. Malden: Blackwell Publishing Inc.
- Benjamin, W. 1999. *The Arcade Project*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Benjamin, W. 2005. „Hašišas Marselyje“, iš W. Benjamin. *Nušvitimai*. Vilnius: Vaga.
- Certeau, M. 1988. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.
- Chtcheglov, I. 2006 (1958). „Formulary for a New Urbanism“, in Knabb, K. (Ed.). *Situationist International Anthology* [žiūrėta 2011 m. sausio 11 d.]. Berkeley: Bureau of Public Secrets. Available from Internet: <<http://www.bopsecrets.org/SI/Chtcheglov.htm>>.
- Debord, G. 2006a (1957). „Report on Constructing Situations“, in Knabb, K. (Ed.). *Situationist International Anthology* [žiūrėta 2011 m. sausio 11 d.]. Berkeley: Bureau of Public Secrets. Available from Internet: <<http://www.bopsecrets.org/SI/report.htm>>.
- Debord, G. 2006b (1958). „Theory of the Dérive“, in Knabb, K. (Ed.). *Situationist International Anthology* [žiūrėta 2011 m. sausio 11 d.]. Berkeley: Bureau of Public Secrets. Available from Internet: <<http://www.bopsecrets.org/SI/2.derive.htm>>.
- Debord, G.: Wolman, G. J. 2006 (1956). „A User’s Guide to Détournement“, in Knabb, K. (Ed.). *Situationist International Anthology* [žiūrėta 2011 m. sausio 11 d.]. Berkeley: Bureau of Public Secrets. Available from Internet: <<http://www.bopsecrets.org/SI/detourn.htm>>.
- Highmore, B. 2005. *Cityscapes: Cultural Readings in the Material and Symbolic City*. Palgrave Macmillan.
- Kotányi, A.; Vaneigem, R. 2006 (1961). „Basic Program of the Bureau of Unitary Urbanism“, in Knabb, K. (Ed.). *Situationist International Anthology* [žiūrėta 2011 m. sausio 11 d.]. Berkeley: Bureau of Public Secrets. Available from Internet: <<http://www.bopsecrets.org/SI/6.unitaryurb.htm>>.
- Lavrinec, J. 2002a. „Netiesinis raštas: skaitymo choreografijos pagrindai“, *Seminarai 2001*. Atviros visuomenės kolegija. Vilnius: Strofa, 117–126.
- Lavrinec, J. 2002b. „Interaktyvumas: santykių su tekstu modelis“, *Problemos* 62: 98–108.
- Lefebvre, H. 1996. *Writings on Cities*. Oxford: Blackwell.
- Lorimer, H. 2008. „Cultural geography: non-representational conditions and concerns“, *Progress in Human Geography* 32(4): 551–559. doi:10.1177/0309132507086882
- Merleau-Ponty, M. 1968. *The Visible and the Invisible*. Evanston: North-western University Press.
- Nash, C. 2000. „Performativity in practice: some recent work in cultural geography“, *Progress in Human Geography* 24(4): 653–664. doi:10.1191/030913200701540654
- Sadler, S. 1999. *The Situationist City*. London: The MIT Press.
- Sheringham, M. 1996. „City Space, Mental Space, Poetic Space: Paris in Breton, Benjamin and Réda“, in Sheringham, M. (Ed.). *Parisian Fields*. Reaktion Books.
- Thrift, N. J. 1997. „The still point: resistance, expressive embodiment and dance“, in Pile, S. and Keith, M. (Eds.). *Geographies of resistance*. London: Routledge, 124–151.

Thrift, N. J. 2008. *Non-representational Theory*. New York: Routledge.

Whyte, H. W. 1980. *Social Life of Small Urban Spaces*. New York: Edwards Brothers Inc.

Бретон, А. 1986 (1924). “Манифест сюрреализма” в кн.: *Называть вещи своими именами: программные выступления мастеров западно-европейской литературы XX века* (ред. Л. Г. Андреева). Москва: Прогресс, 40–73.

Запорожец, О.; Лавринец, Е. 2007. “Потеряться, чтобы увидеть: опыты фотографического восприятия города”, в кн.: *Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность* (ред. Е. Р. Ярская-Смирнова, П. В. Романов, В. Л. Круткин). Саратов: Научная книга, 61–77.

Корнель, П. 1999. *Пути к раю. Комментарии к потерянной рукописи*. Санкт-Петербург: Азбука.

URBAN CHOREOGRAPHY: BODILY EXPERIENCE, EMOTIONS AND RITUALS

Jekaterina Lavrinec

By analyzing the mechanism of urban rituals, the paper refers to a concept of the city as a dynamic field of everyday practices as well as to a concept of “urban choreography”, which actualizes the interconnection between urban spatial structures, citizens’ emotional and bodily experience, and rules and conventions, which are embedded in the spatial structures. Following the notion of “spatial practices”, it is distinguished between passive practices, which reproduce conventional everyday scenarios, and active practices, which reveal the hidden potential of the place. One of the forms of practices that extend the functions of urban spaces is urban art interventions, which encourage citizens to use the space in a new, alternative way. Those urban art interventions, which imply an active interpretation and bodily participation of citizens, enable the formation of urban rituals, i.e. repetitive symbolic actions, which are connected with the particular place. In their turn, urban rituals produce a long-term impact on the public space by changing “choreography” of the particular place and (re)forming its “emotional scape”. For example, a ritual of making a wish by performing a simple movement at some special place in the city, changes usual trajectories and rhythms of the passers-by and saturates the place with joy and hope. The meaning of an urban ritual and emotions, evoked by it, are collectively shared by citizens, and “ritualized” places become a point of attraction for locals and travellers. Initiating new urban rituals by installing interactive art objects and by introducing simple scenarios of alternative use of public spaces could be considered as an efficient way to raise awareness of the urgent topic of deactivation of public spaces. A possible solutions of this problem are rooted in the understanding of the interplay between the spatial structures and our bodily-emotional experience. In the paper urban interventions by Lithuanian artists and activists, which inspire active (bodily) interpretation, are being examined in the paper.

Keywords: urban studies, bodily experience, urban choreography, emotional cityscape, urban art interventions, urban rituals.

Iteikta 2010-12-20; priimta 2011-01-20